

Németh Zsolt¹

Rendőrség és cigányság: esélyek, lehetőségek és veszélyek

„Bénítanak az előítéletek, a korszellem önző érzéketlensége,
az egyéni fájdalmas csalódások, sérelmek.
Tisztában vagyunk azzal, hogy a cigányság nyomorúságát
nem a börtönök és az erőszak fogja megoldani.”
(Beer Miklós püspöki körlevele, 2014)

Kriminológusi közhely, hogy a büntetőjog a kriminológia nélkül életidegen: a büntetőjogász érdeklődésének fókuszában a tényállásszerűség, a bűnösség, valamint a büntetés kérdésköre áll, a megelőzés csak áttételesen foglalkoztatja, elsősorban a büntetőjogi felelősség érvényesítésében. A kriminológiai gondolkodás jellemzői: okokat kutató (multikauzalitás), a megértő megközelítés (a megismerés céljából), kezelni, segíteni akar, a megelőzést szem előtt tartva, büntetni csak végső soron (okosan és igazságosan) és végül, a kontroll intézményrendszere is érdekli (a bűnözésre gyakorolt hatásában).

A közvélekedéssel szemben azt állítom, hogy a probléma nem maga a cigányság, hanem a velük való viszony, amelynek hátterében az egyik oldalon esélynélküliség (kisebbségi részről), a másikon tudatlanság (a többségi részről) áll. A tudatlanság arról, hogy: mi a cigányság, mi a cigánylét lényege, másfelől, hogy mi a rendőrség, mi a dolga a társadalomban. A kriminológia szerint különös jelentőséget kap a társadalmi kontroll, hogy a közösség milyen módon és eszközökkel képes befolyásolni tagjai magatartását. Ez lehet informális: vallás, nevelés, nyilvánosság, illetve formális: rendőrség, büntető bíróság, börtönök. A tradicionális felfogás erősen hisz a büntetésben!

A társadalmi környezet

EU-s csatlakozásunk komoly tehertétele volt – az ország korrupciós helyzete mellett – a kisebbségekkel való bánásmód. A rendőrséget sok vád érte,

¹ Nemzeti Közszolgálati Egyetem Rendészettudományi Kar Kriminológiai Tanszék főiskolai tanár, egyetemi docens; ny. r. ezredes; Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Bűnügyi Tudományok Intézete, c. egyetemi docens.

itthon és külföldön egyaránt. Az Amnesty International nemzetközi jogvédő szervezet konkrét eseteket hozott nyilvánosságra a rendőri brutalitásról, és a Strasbourgban menedéket kérő romák is hivatkoztak rendőri atrocitásokra, legalábbis arra, hogy az állam és szervezetei nem védik meg őket a diszkriminációtól.

Helyes, ha abból indulunk ki, hogy a többség felelőssége és lehetősége, hogy milyen a kisebbségek helyzete és viszonya a környezetükkel. Lehet, hogy sokak számára meglepetés, de a rendőrség vezetése komoly erőfeszítéseket tett a helyzet javítására. Az eredmény persze még kevés, de vegyük figyelembe, hogy a magyar többségi társadalom bizony meglehetősen ingerült a cigányokkal való viszonyában, és ettől a rendőr nehezen tudja magát függetleníteni.

Gönczöl Katalin láttelepe viszonyainkról: „A bűnelkövetők széles körére kiterjesztették a »három csapás« és a tényleges élethosszig tartó szabadságvesztés intézményét. Nagymértékben bővítették a tényleges szabadságelvonással fenyegetett kriminális szabálysértések körét, aminek eredményeként még a szomszédos országokhoz képest is jelentősen növekedett a börtönnépesség, túlszűfoltakká váltak a börtönök. Fokozatosan rendőri kontrollal váltották fel a társadalmi bűnmegelőzés 2003-ban bevezetett komplex rendszerét, idén szeptembertől pedig már rendőrök biztosítják az iskolai »békét«. Szankcionálni kezdték a társadalom kirekesztetteinek nemkívánatos szokásait is. Egyes településeken máris megvonható a közmunkára vagy a rendszeres szociális segélyre való jogosultság, ha nincs megfelelő rendben az érintett háza tája. Büntethetővé vált a hajléktalanság komplex társadalmi, szociális jelensége is.” (GÖNCZÖL 2013).

A társadalmi diagnózis kedvezőtlen képet mutat: romboló társadalmi-gazdasági tényezők (mélyszegénység, kiúttalanság, egyes csoportok marginalizálása) az elosztás igazságtalanságában csúcsosodnak ki. Már nem csak relatív a depriváció, és nincs pénz a támogatásra, miközben a pazarló és feleslegesnek ítélt kiadások érzékelhetők. A társadalom intézményei (önkormányzatok, oktatás, politikai szervezetek) hozzáállására jellemző a felelőtlenség és a felelősségáthárítás. Minden téren észlelhető a konfrontatív kultúra dominanciája, a restriktív, bűnüldözői, rendészeti szemlélet. A rendőrség pedig mintegy „kívülről” szemléli a folyamatokat, miközben számos helyen a korlátolt és előítéletes szemléletet képviselők birtokolják a véleményformálók pozícióját a rendőrségen belül. A tendenciák tényezői: rizikótársadalom, fokozott biztonságigény, represszív kriminálpolitika, ellenséges büntetőjog, a (feltételezett) választói akarat kiszolgáltatása.

Az ideális rendőrség a demokratikusan elfogadott törvények pártatlan szolgálatát valósítja meg. De a közbiztonság védelme – tartalmát és irányultságát tekintve – valójában soha nem teljesen független és elfogulatlan. Az ideális rendőrség a maga lehetőségein belül szolgáltat biztonságot. A rendszerváltás időszakának híres dokumentuma, a Team Consult jelentése leszögezi, hogy biztonságot

csak az képes szolgálatni, aki maga is biztonságban van. Ehhez pedig a helyi rendészeti működés elengedhetetlen, hisz a kezelendő rendészeti problémák döntő többsége helyileg keletkezik (KORINEK 2019).

A rendőrség által megrendelt közvélemény-kutatások szerint egyébként a probléma éppen a rendőrség viszonylatában tényleg javulónak tűnt: a cigányok többször szenvednek el diszkriminációt az önkormányzatoktól, a munkáltatóktól és a vendéglátásban dolgozóktól, mint a rendőröktől. Nem tagadható persze, hogy még nagyon sok a tennivaló, de ismerjük el, valami már elmozdult: maguk a rendőri vezetők mondják, hogy a rendőrség akkor lesz igazán polgárbarát, a közösséget szolgáló, ha lesz ereje beismerni, amikor hibázott, és elnézést is kér érte.

Magyarországon 12 kisebbségi népcsoport van, de egyedül a romákkal vannak konfliktusok, mégpedig jól megérthető okokból. Történelmi tény, hogy a cigányság a társadalmi fejlődésben súlyosan lemaradt: kiestek az oktatásból és az egészségügyi rendszerből is, jelentős részüik képzetlen és rossz fizikai kondíciókkal rendelkeznek, így a munkapiacon nincs szükség rájuk. Mindezek következtében könnyen sodródhatnak bűnelkövetői helyzetekbe, ez pedig azt eredményezi, hogy gyakran ütköznek a rendfenntartókkal. Alapvetően tehát erről van szó, és nem arról, hogy a rendőrök etnikai alapon üldöznék őket, márpedig ez kétségtelenül a rendőrség és a cigányság összeütközéseként jelenik meg a közvélemény előtt.

Közismert, hogy már-már robbanásközeli a feszültség a magyar társadalomban a cigányok és a nem cigányok között. Ez két markáns irányban mutatkozik meg. Az egyik a cigányoknak a rendhez és a törvényekhez, különösen a büntető törvényekhez való viszonya. Itt most az úgynevezett „cigánybűnözés” kérdéskörrel nem foglalkozunk, de természetesen le kell szögeznünk, hogy abban a formában, ahogy a közvélemény érti, vagyis hogy minden cigányember bűnöző születésétől fogva, elfogadhatatlan: nincs semmiféle igazolható alapja, és rendkívül káros a cigányok életében, de a társadalmi béke szempontjából is. Kevesebb szó esik, szinte semmi, a cigányoknak okozott sérelmekről, a bűncselekmények cigány etnikumú áldozatairól.

Még mindig várat magára, hogy a témát a hazai bűnügyi tudományos műhelyek – kiemelten a rendszettudomány szakemberei – széleskörűen megvitassák, tekintettel arra, hogy különösen kényes társadalmi jelenségről van szó, ezért a tudományos és a szakmai közvélemény támogatása nélkülözhetetlen lenne.

A cigányság és térhasználatának kulturális meghatározottsága²

Az adott közösség szükségletei – ezen belül a termelőtevékenységhez kötődő térszükséglet, a fogyasztás térszükséglete, a közösségi élet és a magánszféra tér-

² Bánlaky Pál, a Wesley János Főiskola szociológusának kutatásai alapján.

szükségei – hagyományozódnak. A cigány kultúrának a „társzervező erő” szempontjából releváns elemei:

- a cigányság kultúrája alapjellegetben közösségi kultúra;
- a cigány kultúrában – több évszázados peremhelyzet! – sok az időben is távolról hagyományozott, archaikus mintázatú elem;
- cigány kultúra kialakulásának időszakában – amely időszak elemei hagyományozódnak! – a cigányság vándorló életformában élt.

Ezek szükségleteire kellett felelnie a társzervezésnek:

- sátras szekerek utazásnak megfelelő berendezése, letáborozáskor a szekek elrendezése;
- a letelepedéskor sem volt szükségük arra, hogy átvegyék a környezet térformáló elveit és technikáit;
- a cigányok a letelepedés után is olyan foglalkozásokat űztek, amelyek nem igényelték a parasztihoz hasonló térhasználatot.

A cigányság társzervező erejében jelen vannak a következők:

- Közösségiség, nyitottság, „kerítésnélküliség”, az intim szféra szükségtelensége. A „kerítésnélküliség” azt (is) jelenti, hogy a közösség (a cigánytelep, az utca közössége) az általa belakott teret a közösség terének tekinti.
- A mindennapi élet tereinek minimalista kialakítása – a vándorló életforma ugyanis csak a minimális teret engedi meg, ez a „norma” öröklődik, hagyományozódik a kultúrában. Ez végletekig leegyszerűsített, funkcionális térhasználatot jelent.
- A tér multifunkcionális használata, vagyis az, hogy egyes életfunkciókra nincs külön kijelölt tér.

A cigányság társzervező erejében nincsenek jelen az alábbi tényezők:

- A kötött funkciójú közösségi terek (utcák, közintézmények) szükséglete, azaz nincs jelen az ezek alakításához szükséges társzervező erő.
- A kötött funkciójú magánterek – saját gazdasági tevékenységük csak kis mértékben determinálja.
- „Elkülönített magántér” – a vándorlások időszakában a sátoros szekérben természetesen minden együtt volt, ezért nem is lehetséges.

Veszélyek, esélyek, lehetőségek

Moldova György nagy visszhangot kiváltó szociográfiája, a *Bűn az élet...*, a rendszerváltást megelőző években nyomasztó képet festett a rendőrség

és a cigányság viszonyáról. Tauber István, kandidátus, egyetemi docens, a Rendőrtiszti Főiskola kriminológia tanszékének vezetője, a korabeli politikai vezetés felkérése nyomán nem javasolta a könyv megjelentetését a ma is érvényesnek tekinthető érveléssel: „Az igazság természetesen egészen más, mint amit a könyv sugall. Röviden tekintsük át a tudományos kutatások eredményei által bizonyított tényeket:

- A cigányok valóban gyakrabban követnek el bűncselekményeket, mint a nem cigányok. Csakhogy ez az összehasonlítás teljesen torz. A cigány lakosság jelentős része ugyanis a többszörösen hátrányos helyzetű társadalmi csoportokhoz tartozik. Ezért bűnözését egy olyan populáció bűnözésével lehet reálisan összehasonlítani, amely populációnak »kemény társadalmi mutatói« (jövedelem nagysága, gyerekek száma, lakáskörülmények, foglalkozási szerkezet, iskolai végzettségi szint stb.) hasonlóak. Ha ilyen csoporthoz (azaz szociológiailag egynemű sokasághoz) hasonlítjuk a cigányság bűnözését, nem találunk lényeges különbségeket. Ez is bizonyítja, hogy a cigányság bűnözése nem etnikai, hanem gazdasági-társadalmi következmény.
- A cigányság helyzete egy nagyobb összefüggésrendszer – a hátrányos társadalmi helyzetű társadalmi csoportok problémáinak – része. Ezt annyiban színezik etnikai összefüggések, hogy a cigányságnak mint etnikumnak a sajátos történeti fejlődése magyarázza azt, hogy többségük e csoportokhoz tartozik.
- A cigányok kb. 95%-a nem követ el bűncselekményt.
- A sajátos történeti fejlődés a cigányok körében kitermelt egy bűnöző életmódra berendezkedő szubkulturális csoportot. Ők alkotják a cigány elkövetők 30%-át, azaz a cigányság kb. 1,5%-át. A bűnüldözőknek velük van a legtöbb problémájuk, ezért gyakran róluk általánosítanak az összes cigány bűnelkövetőkre, sőt olykor valamennyi cigányra.
- Ezen etnikum most tapossa a társadalmi felemelkedés rögzös útját. Régóta felismert törvényszerűség, hogy a társadalom nagy átstrukturálódási folyamatai nagyon gyakran együtt járnak a bűnözés növekedésével. (Egyébként ez az alapvető magyarázata annak is, hogy hazánkban az elmúlt években miért növekedett olyan mértékben az össz-bűnözés.)
- Az elmúlt években növekedett a cigányság bűnözési aktivitása, csakhogy ez így féligazság, az igazság az, hogy általában növekedett a szociálisan problémás rétegek bűnözése, így a cigányok kriminalitása is.”

A veszélyekre utaló körülmények

- Különbféle társadalmi problémák rendészeti síkra terelése (érdemi beavatkozás helyett pótcselekvés);

- Végtelenen és végzetesen leszakadó országglakók, tragikus egyéni sorsok, az ország közössége számára elvesző egyének;
- A cigánysággal való feszült viszony állandósulása, folyamatos éleződése, a rendőrség számára állandó konfrontáció (a szervezet és az egyes rendőr folyamatos kopása, felesleges elhasználódása);
- Miközben tehetetlennek látszik a rendőrség, a közvélemény egy része még félelmet is feltételez.

Az esélyek

- Ha a rendőrség képes lesz mindezeket szem előtt tartani, és nem kizárólag a központi akaratoknak kell megfelelnie;
- ha a helyi problémák – rendőri eszközökkel történő – rendezése kerülne a munkája fókuszába, amelynek központi eleme a bűnözési félelem kezelése, csökkentése lenne.

Előrelépés lenne, ha komolyan tudnánk venni az Etikai Kódex vonatkozó, 4. passzusát *A hátrányos megkülönböztetés tilalmáról*: A rendőr elismeri és védi az emberi méltóságot, tiszteletben tartja az emberi és a személyiségi jogokat. Elfogulatlanul jár el nemre, korra, állampolgárságra, etnikai hovatartozásra, vallási és politikai meggyőződésre, társadalmi és vagyoni helyzetre tekintet nélkül.

Lehetőségek és nehézségek: A rendőri szervek kiemelten kötelesek elősegíteni a roma kisebbséghez tartozó személyek jogegyenlőségének megvalósulását, a roma szervezetekkel az egymást támogató, jó partneri viszony kialakítását, a cigányság és a rendőrség közötti konfliktus- és előítéletmentes viszony megteremtését és fenntartását.

Ennek szükségességét külföldön is felismerték, amint az kitűnik a *Romák, szintók és a rendőrség: bizalomépítést és megértést elősegítő jó gyakorlatok* című kiadvány EBESZ- (Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet) kézikönyvből, amelyet a magyar belügyi vezetés is üdvözölt. Ennek megfontolásai és javaslati a magyar rendőrség számára is fontosak:

- a cigányság széles körű diszkrimináció és marginalizáció áldozata;
- aránytalan, túlzó rendőri intézkedések elszenvedői (jogorvoslathoz rendszerint nem jutnak);
- az antidiszkriminációs és integrációs stratégiáit az államok nem valósítják meg;
- a politikai és rendészeti vezetés ismerje el a hiányosságok létét;
- övezzé elismerés a multikulturális környezetben végzett rendészeti munkát;
- a rendészetben egyébként emberi jogi és szolgáltatásközpontú szemlélet legyen uralkodó;

- a roma és szintó közösségek kapjanak megfelelő képviseletet az állami intézményekben, különösen a rendőrségen;
- ehhez a rendőrségnek legyen megfelelő stratégiája és magatartási szabályzata;
- a rendőrségen lehessen számon kérni az intézkedéseit.

Mindezekben hatalmas adósságaink vannak. A magyar rendőrség próbálkozik: létrejött a kisebbségi kapcsolattartás rendőrségi hálózata,³ ugyanis a tapasztalatok azt jelzik, hogy a rendőrség és a cigányság közötti hatékony együttműködés a helyi szinten keletkező konfliktusok megoldásában rejlik. Ehhez az szükséges, hogy az egyes rendőri szerveknél, elsősorban helyi szinten, adott helyen, adott időben, állandó személyek (helyi rendőrségi összekötő tisztek) legyenek kijelölve, akik jól ismerik a helyi viszonyokat. A kisebbségi kapcsolattartás során figyelni kell(ene):

- az egyenrangúságra, a kölcsönös tiszteletre az egyébként aszimmetrikus viszonyban;
- arra, hogy a rendőrség közvetítse a cigányság felé a lakossági aggodalmakat, félelmeket, hiedelmeket;
- arra, hogy a cigány képviselő hozza felszínre a cigányoknak az állammal, különösen a rendőrséggel kapcsolatos sérelmeit és félelmeit;
- és arra, hogy mindezekre érdemi – cselekvésben is megmutatkozó – válaszok szülessenek.

De a rendőrség felettébb nehéz helyzetben van. A rendszerváltozáskor nem volt a polgároknak (sem a rendőrségnek mint szervezetnek) használható minta a kezében arra vonatkozólag, hogy a közöttük lévő viszonyrendszert hogyan, milyen módon, mely elméleti és gyakorlati elvek és megfontolások mentén kellene normális, a polgári demokráciákra jellemző keretek közé terelni. A magyar közgondolkodásban és szemléletrendszerben teljesen előzmény nélküli az erre vonatkozó demokratikus és funkcionális igény (BALASSA 2009).

Ebből azóta is sokirányú rendezetlenség származik: az országos rendőrfőkapitány – majd két évtizede – a Magyar Kriminológiai Társaság tudományos ülésén lehangoló jelentést adott (a mai helyzetet nem ismerjük ilyen mélységében, sőt valójában sehogy sem!):

- ma már világos, hogy sokkal többet kell költeni a biztonságra, mint azt bárki is gondolta, ugyanis csak az tud biztonságot szolgáltatni, aki maga is biztonságban van;

³ 22/2011. (X. 21.) ORFK utasítás az általános rendőrségi feladatok ellátására létrehozott szerv és a roma kisebbségi önkormányzatok közötti együttműködésről, kapcsolattartásról.

- a fejlesztés rendre elmaradt, mindig a napi feladatokra kell(ett) koncentrálni;
- az átszervezések valójában soha nem követték a bűnügyi helyzet tényleges alakulását (a rendőrségi szervezet több évtizede nem változott alapjaiban);
- állandó a létszámhiány, a jól képzett szakemberek folyamatosan elmennek;
- tapasztalatlanok a fiataljaink, és jellemzően identitászavarral küzdenek;
- nincs egységes akarat, nincs stabil célrendszer;
- motiválatlanság, a testülethez való kötődés hiánya;
- aggasztó méretű a korrupció;
- állandó költségvetési hiány;
- nyomasztóan szűk elhelyezési feltételek, korszerűtlen épületek (SALGÓ 2004).

A rendőrség mindazonáltal törekszik arra, hogy állománya összetétele igazodjon a magyar lakossághoz: az Országos Rendőrfőkapitányság tanulmányi ösztöndíjjal segíti az alkalmas cigány fiatalok oktatását, hogy később rendőrré válhassanak. A baj az, hogy az érettségi mint alapfeltétel is túlságosan nagy feladat elé állítja őket, ezért kevés fiatal részese ma ennek a programnak. Újdonság az is, hogy országsszerte sok közös rendezvény van a rendőrök és a cigányok részvételével: jól érzik a felelősök, hogy a kommunikációt, a beszélő viszonyt mindenáron fenn kell tartani.

Végül térjünk vissza a püspöki körlevélhez: „A mai evangéliumban Urunk élénk tárja a munkanélküliség kiszolgáltatott, reménytelen helyzetét. Egyre égetőbb problémája ez a jelenkori társadalmunknak is. Ez a világméretű nyomorúság különösképpen érinti Európában és elsősorban hazánkban a cigányságot. Ferenc pápánk sürgető felhívása egybecseng Jézus tanításával. Nem mi döntjük el, hogy ki méltó az irgalomra.

A cigányság nyomorúságos helyzetének megoldásában egyházunknak saját felelőssége van.

Tényként tapasztaljuk, hogy évszázadok óta velünk élnek. Arányszámuk a lakosság vonatkozásában rohamosan növekszik. A megszületett gyermekek aránya néhány megyében már elérte az 50%-ot.

Tényként tapasztaljuk, hogy a mélyszegénység elsősorban őket érinti. Az utóbbi 25 év alatt vált drámai méretűvé körükben a munkanélküliség, az analfabetizmus, az éhezés, a közbiztonság romlása. Megszűnt a kötelező munkahely, a sorkatonai szolgálat, megjelentek a városi gettók.

Keresztényként szemünk előtt kell tartanunk azt az igazságot, hogy egyikük sem maga választotta meg, hogy cigánynak szülessék. Ahogyan mi sem választottuk meg a családunkat, személyes adottságainkat.”

Hogy miért fontos ezt tudnunk? Íme egy intelem a rendőrség múltjából, a jó rendőr tízparancsolatának 8. pontja. Légy emberséges: „Ne felejtse, hogy a bűnös is ember, hogy a büntetendő cselekmények jó részének nem a rosszakarat, hanem a tudatlanság, a nemtörődömség és a nyomor a szülőanyja” (RÉDEY 1916).

Irodalomjegyzék

- BALASSA Bence (2009): Rendőrség és társadalom. Egy elhibázott viszony rövid története. *Rendvédelmi Füzetek*, 2. sz. 77–89.
- BÁNLAKY Pál (2013): Néhány gondolat „A cigánybűnözés fogalmának evolúciója” c. konferenciához. *Magyar Rendészet*, 13. évf. 3–4. sz. 9–12.
- Beer Miklós püspök körlevele (2014). *Magyar Kurír*, 2014. 09. 22. Elérhető: www.magyarkurir.hu/hirek/beer-miklos-puspok-korlevele (A letöltés dátuma: 2014. 09. 30.)
- GÖNCZÖL Katalin (2013): A „büntető populizmus” (Populizmus a kriminálpolitikában). *Élet és Irodalom*, 2013. 09. 06.
- KORINEK László (2019): Utópia. In GAÁL Gyula – HAUTZINGER Zoltán szerk.: *Gondolatok a rendészettudományról. Írások a Magyar Rendészettudományi Társaság megalapításának tizenötödik évfordulója alkalmából*. Budapest, Magyar Rendészettudományi Társaság. 181–190.
- SALGÓ László (2004): A magyar rendőrség jelene, jövője, kilátásai. *Kriminológiai Közlemények*, 61. sz.
- RÉDEY Miklós (1916): *A rendőri szolgálat vezérfonala*. Budapest, Pátria.
- TAUBER István (2009): Szaklektori vélemény Moldova György: „Bűn az élet... (riport a rendőrségről)” c. könyvéről. In NÉMETH Zsolt szerk.: *Írások Tauber István emlékére 1949–2003*. Budapest, ELTE ÁJK – Magyar Kriminológiai Társaság – Rendőrtisztai Főiskola.